

Корженко В. В., д-р філос. наук, проф.,
завідувач кафедри філософії і політології,
*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, Україна*

Дзюндзюк В. Б., д-р наук з держ. упр., проф.,
завідувач кафедри політології і філософії,
*Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії
державного управління при Президентові України, Україна;*

Dr. Alex Gorelik, Assistant Professor of Mass Communication,
Benedict College, Columbia, South Carolina, USA

ФІЛОСОФІЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ

Існує серед науковців думка про те, що філософія не займалася проблемами сучасних міжнародних відносин майже до 1970-х рр., обмежуючись описом традиційного концепту «справедливої війни» і поглядами теоретиків міжнародних відносин XVIII–XIX ст. Така точка зору спричинена домінуванням так званого *політичного реалізму* в міжнародних відносинах, а також відображала традиційне небажання соціально-політичної філософії займатися етичними проблемами.

Політичний реалізм зводився до таких основних положень:

- держава – це єдиний суб'єкт міжнародної політики;
- зовнішня політика визначається національними інтересами;
- загальні результати міжнародної політики залежать від «сили» держав (їхньої могутності).

Політичний реалізм не виключає ідеї стабільного миру як мети міжнародної політики. Політичний реалізм визнає моральне значення політичної дії. Проте, він також визнає й неминучість невідповідності між моральним імперативом і вимогами успішної політики. Принципи моралі й справедливості сприймаються як абстрактні, утопічні сутності, що «зв'язують руки» дипломатам і політикам. Тобто універсальні моральні принципи не можуть застосовуватись до державної діяльності й у своїй абстрактності формулювання мають «пропускатись» через конкретні обставини місця і часу. Тому для філософії у сфері міжнародних відносин місця не залишається.

Значна частина науковців та політиків вважають політичний реалізм вірним засобом опису минулого, теперішнього й майбутнього. Його витoki зазвичай вбачають в ідеях античності («Пелопоннеська війна» Фукідида) та Італійського Відродження («Правитель» Макіавеллі). Однак ця генеалогія була піддана сумніву окремими фахівцями: «політичний реалізм, – зазначає М. Сміт, – це продукт ХХ ст. Він пов'язаний із Веберівською концепцією держави та був реакцією на загрозу диктатури в середині ХХ ст. На тлі жорсткостей нацизму та сталінізму численні мислителі дійшли висновку, сила – головний фактор світової політики. Благі наміри та моральну

поведінку в політиці завжди використовують негідники. Саме звідси витікає сила реалізму, і саме з цієї причини потрібно змінити світ задля послаблення цієї похмурої доктрини» [5].

Отже, «послаблення цієї похмурої доктрини» розпочинається в 70-х рр. ХХ ст. Відповідні зміни були наслідком низки факторів і процесів:

- ядерної рівноваги між США та СРСР;
- нормалізації відносин Схід-Захід (політика розрядки Ніксона-Брежнєва та Ostpolitik ФРН);
- відродження старої європейської концепції анархічного суспільства як перспективи розвитку нормативної теорії міжнародних відносин;
- зростання ролі транскордонних відносин, вільних від великої політики;
- прагнення міжнародних корпорацій до інтеграції та наднаціональних економічних відносин в обхід держав.

Ці явища породили нові взаємозв'язки у світовому співтоваристві. У підсумку поняття «держави» як суверенного (самодостатнього та автономного) суб'єкта «захиталось». А в соціальній філософії розпочався інтенсивний процес формування нових концептуальних підходів щодо морального статусу суверенітету. Розглянемо основні із них.

Космополітичний підхід реалізований у роботах Ч. Бейца, який прагне довести, що політичний реалізм Т. Гоббса не дозволяє зрозуміти сутнісні особливості сучасних міжнародних відносин [2]. Згідно з вченням Т. Гоббса та інших мислителів, відносини між державами подібні до відносин між людьми у природному стані – «держава державі вовк». Хоч із цим підходом й погоджується значна частина політиків, він не дозволяє аналізувати міжнародні взаємозв'язки ХХІ ст.

Суверенітет держави ніколи не був і не є єдиним фактором соціального буття. Якщо поняття «суверенітету» все ж застосовується, то необхідно, на думку Ч. Бейца, надати йому нормативного змісту. Існують прагматичні міркування на користь суверенітету держав, але немає принципів аргументів на користь невтручання в їх внутрішні справи та виправдання різних підходів до прав людини посиленням на відмінності між державами. Ч. Бейц обґрунтовує цей висновок посиленням на взаємозв'язок між державами та нормативний зміст кантівської ідеї щодо всезагальної здатності індивідів виступати суб'єктами моралі. Тому будь-які посилення на самостійність держав є випадковими та хибними.

Ч. Бейц поставив загальну проблему морального статусу суверенітету держави як базису нормативної теорії міжнародних відносин. Ця теорія оперує традиційними поняттями міжнародного права, світової спільноти, але вивчає також нові проблеми дистрибутивної справедливості, прав людини, охорони довкілля. У цьому зв'язку виникає низка запитань, а саме: чи має держава право вимагати від інших держав невтручання у свої внутрішні справи? Позитивна відповідь тягне за собою інше запитання: чи це право є абсолютним, або ж воно залежить від дотримання державою

певних вимог? Негативна відповідь призводить до не менш гострого запитання: хто має право втручатися у внутрішні справи – інші держави чи світове співтовариство? У свою чергу гуманітарні аспекти діяльності держав вимагають перегляду традиційної переваги інтересів громадян даної держави над інтересами іноземців при розподілі прав та обов'язків.

У політичному реалізмі такі питання навіть не виникають. Суверенітет держави вважається фактом та не потребує моральної аргументації. Бейц відкидає такий підхід. Оскільки всі держави більш-менш аморальні, не існує переконливих аргументів на користь їхнього суверенітету. Усі держави існують між індивідом та світом. На цій основі й потрібно розвивати теорію міжнародних відносин.

Поміркований комунітаризм розвивається М. Уолцером у книзі «Справедлива та несправедлива війна». Він не вважає, що занепад політичного реалізму неминуче веде до космополітизму. Навпаки, суверенітет держави та невтручання в її справи можуть бути обґрунтовані моральними аргументами. Зокрема, принципи міжнародного права визначають невтручання як норму, а агресію як злочин, що виправдовує війну з метою безпосереднього або опосередкованого захисту. Відповідні принципи утворюють легалістську парадигму, яка не обмежується правом. Вона включає й моральний принцип: держава має моральне право захищатися всіма доступними засобами заради самозбереження (буття в часі), а за необхідності застосовувати неправові засоби. З метою обґрунтування цього висновку Уолцер використовує принцип самовизначення індивіда Д. С. Мілля як джерело соціальних прав.

Радикальний комунітаризм сформульовано в книзі М. Фроста, який услід за Г. Гегелем стверджує: людська суб'єктивність конструюється сім'єю, громадянським суспільством та державою. Якщо держави виконують це завдання, вони мають право на суверенітет [3].

Однак Уолцер та Фрост не наводять аргументів на користь морального обґрунтування такого суверенітету держави, коли вона отримує право приймати рішення від імені суспільства та бути незалежною від нього.

Правила розуму ніколи не формували політичні рішення. Конфлікт суспільства й держави вічний, тому соціальні права далеко не тотожні державному праву: «Не потрібно зачаровуватись романсом держави й надавати їй такі права, які прямо або приховано пригнічують суспільство, уявним представником якого вона є» [1]. Задля ліквідації уявного представництва норми міжнародного права повинні одночасно регламентувати невтручання у внутрішні справи держави та невтручання держави в права людини. На невтручання у внутрішні справи можуть претендувати лише держави, що дотримуються прав людини. А оскільки ці права порушуються в більшості існуючих держав, їхній суверенітет є дискусійним питанням. Конфлікт держави та суспільства існує завжди, однак має різні ступені прояву. Отже, норма невтручання у внутрішні справи тотожна дійсним і потенційним властивостям держав. Моральні

критерії легітимності держав підривають цю норму та посилюють хаос міжнародних відносин.

Плюралістичний підхід передбачає хаос нормою світової системи та головною основою суверенітету держав. Задля цих цілей використовується введене М. Оукшотом поняття відмінності практичних та цільових зв'язків. Світова система – це практичний зв'язок держав, заснований на співіснуванні, однак такий, що не має жодної спільної мети. Держави можуть добровільно укласти різні договори, які завжди є цільовим зв'язком. Міжнародне право встановлює умови і обставини укладання, дотримання, зміни й відміни договорів, та є продуктом практичного зв'язку. Проте цього недостатньо: «Потрібно таким чином спроектувати світову систему, щоб вона включала різні способи життя та концепції блага. Такий підхід набуває повсякчас більшої цінності в мультикультурному світі. Однак для його успіху люди поза колом західної культури змушені погоджуватись із західними правилами практичних зв'язків, не звертаючи увагу на їх західний генезис» [4].

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Beitz C. *International Ethics*. Princeton / C. Beitz. – New York, Princeton University Press, 1985.
2. Beitz C. *Political Theory and International Relations*. Princeton / C. Beitz. – New York, Princeton University Press, 1979.
3. Frost M. *Towards a Normative Theory of International relations* / M. Frost. – Cambridge, Cambridge University Press, 1986.
4. Nardin T. *Law, Morality and the Relations of States* / T. Nardin. – New York, Princeton University Press, 1983.
5. Smith M. *Realism Thought from Weber to Kissinger* / M. Smith. – Baton Rouge, Louisiana State University Press, 1986.

Кудрявцева К. О., викл.-стажер,
*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут», Україна*

ПИТАННЯ ФАКТУ ТА ЕТИКИ НА ПРИКЛАДІ МЕРЕЖІ FACEBOOK

Починаючи з 2016 року, засоби масової інформації кожен день намагаються засвоїти складний урок: журналістика перебуває під загрозою перевантаження політикою шахрайства та комунікаційною мережевою революцією, що прискорює поширення брехні, дезінформації та сумнівних звинувачень.

На думку багатьох спостерігачів, дві основні історії – Brexit і вибори Дональда Трампа – сигналізують про момент небезпеки для преси, засоби масової інформації у всьому світі глибоко занепокоєні. Вільна циркуляція шкідливої брехні, неефективність перевірки фактів, стійкість популістської пропаганди, расизм і сексизм і поява так званої епохи пост-правди, створюють виклик фундаментальному наріжному камінню етичної